

Anca Giurchescu

Scurtă „istorie orală” și personală despre prof. Mihai Pop

Despre o personalitate atât de complexă ca a prof. Mihai Pop se poate scrie în multiple registre. Eu am ales pe cel al unor reflecții personale care încearcă să evoce momente cu Mihai Pop directorul, profesorul și - îndrăznesc să spun - colegul unor cercetări de teren memorabile.

În mod obișnuit munca și realizările unui om de știință se judecă prin numărul și desigur valoarea tomurilor publicate. Pentru prof. Mihai Pop aș folosi un alt etalon al valorii care are la bază acțiunea științifică în sensul în care el a pus bazele și a impus pe plan internațional (într-o anumită perioadă) „școala folcloristică românească”, în care a împărțit cu generozitate idei, a incitat cu o perseverență rar întâlnită pe tineri să gândească independent, să aibă curiozitatea cunoașterii și înțelegerea critică a tot ce este nou într-un anumit domeniu. Cele două volume cu articole, publicate de-a lungul a șase decenii, conțin o serie de orientări teoretice și idei care și-au păstrat valabilitatea, chiar nouitatea, până în prezent.

În primul rând aș evoca pe Mihai Pop Directorul adjunct (1954 - 1965) și apoi Directorul (1965 - 1974) care, timp de două decenii, a condus „barca Institutului de Etnografie și Folclor” cu mult tact într-un fel de slalom diplomatic printre porțile compromisurilor, știind să ocolească stâncile ascuțite ale dogmatismului ideologic/politic care amenințau s-o scufunde.

De-a lungul acestui parcurs sinuos și dificil Mihai Pop a ținut spre un scop clar definit: menținerea și consolidarea fundamentului științific al Institutului creat de Gusti și Brăiloiu și formarea/orientarea tinerilor cercetători.

Pentru a înțelege astăzi atmosfera de constrângere și de îngrădire ideologică în care ne-am făcut ucenicia, amintesc doar nedumerirea și frica ce m-au cuprins, când, la primul meu articol publicat în „Revista de Folclor” (1957) după o cercetare de teren în ținutul Vrancei, am avut „onoarea” să fiu criticată în „Lupta de Clasă” pentru folosirea termenilor „tradițional” și „arhaic”. (Dar oare ce altceva se putea spune despre Vrancea anilor 1956 unde la priveghi mascații mai jucau cu mortul?).

În 1959 a avut loc la Sinaia Conferința IFMC (International Folk Music Council), cel mai important for științific la acea oră, la care noi „tinerii” n-am avut voie să participăm, nici măcar să trecem prin Sinaia, iar când specialiștii străini au vizitat Institutul, riscul de a schimba pe furiș câteva vorbe cu ei era cu totul disproportionat.

În această atmosferă - și mulți ani după aceea - a merge la direcțiune era pentru mine o bucurie, dublată de curiozitate și ușoară emoție.

„Spune-mi iute ce-ai de spus!” Bâguiam o cerere sau o întrebare... urma, de obicei, scurt, răspunsul afirmativ sau negativ.

„Ei, am terminat? Acum stai jos.”. Mă așezam pe marginea fotoliului, gata să mă ridic. (La secretariat era lume care aștepta/era coadă). Lent, așezat, cu vocea sa ușor spartă profesorul Pop se interesa de ceea ce făceam sau începea o discuție care se transforma deseori în monolog.

Amintesc de aceste discuții purtate la direcțiune – desigur, nu numai cu mine – pentru că ele reprezentau de fapt una din modalitățile de învățare, de transmitere a informației, de testare a unor lecturi recente, de incitare la o gândire mai liberă, mai personală, modalități care n-ar fi putut fi folosite în nici una din rigidele „ședințe de plan” sau în comunicările „strict științifice” din cadrul Institutului.

Stând de vorbă cu Mihai Pop, despre cele mai banale subiecte, discuția se muta întotdeauna – măcar pentru câteva momente – pe planul ideilor și era aproape imposibil ca o observație sau un scurt comentariu să nu te urmărească, să nu-ți genereze dorința de a ști mai mult.

La sfârșitul anilor 60 și începutul celui de al șaptelea deceniu, când sinuoasa „linie politică” a partidului a cotit puțin spre Vest din considerente propagandistice și diversioniste, profesorul Mihai Pop a profitat din plin pentru a introduce Institutul de Etnografie și Folclor în circuitul internațional, pentru a intensifica schimburile de specialiști și pentru a crea posibilitatea informării teoretice prin lecturi, participări la conferințe sau seminarii internaționale. A fost un moment de efervescență intelectuală, de confruntare a două perspective diferite în cercetare, care a determinat lărgirea sferei de interes de la descrierea și analiza „produselor folclorice” la studiul lor ca mijloace de expresie cu valoare simbolică în procesul comunicării folclorice. În mod concret, mă refer la *perspectiva semiotică în cercetarea etnocoreologică* pe care am abordat-o la îndemnul și sub îndrumarea profesorului Mihai Pop.

Tot împreună cu el, în 1971, am participat la Seminarul de Semiologie Auditivă și Vizuală inițiat de A. J. Greimas și organizat de Umberto Eco la Universitatea din Urbino, unde am prezentat, în colaborare cu regretatul lingvist Radu Niculescu, o metodă de analiză a dansului inspirată de lingvistică. Discuțiile în jurul unei sticle de „vino rosso” dintre profesorul Pop și Umberto Eco, la care luam parte în fiecare seară până târziu după miezul nopții, rămân amintiri de neșters.

Tot atât de semnificative pentru formarea mea ca cercetător au fost cercetările de teren inițiate de profesorul Mihai Pop în Maramureș între 1972 și 1973, care au căpătat cu timpul o aură de legendă.

Întrebând care ar fi tema cercetării mele, profesorul mi-a răspuns prompt: „Orice, dar nu repertoriul de dansuri!”. Nu avusesem niciodată atâta libertate care, pe de-o parte mă scotea din făgașul rutinei, dar pe de alta îmi cerea inițiativă și – de ce nu? – fantezie. Atunci am abordat pentru prima oară studiul „jocului satului” văzut ca ceremonial premarital, ca un simbol metonimic al structurii sociale și al raporturilor dintre participanți în concordanță cu prestigiul social, cu grupele de vârstă și mai ales cu cele de gen. Am descoperit cum băieții au o poziție dominantă în spațiul public, dar că, în spațiul privat,

în mod simbolic fetele sunt cele care-i controlează. Am studiat valoarea simbolică a spațiului de joc, a distanței între participanți (proxemica), a legăturii dintre gestică și cuvântul vorbit, înțelegând în final că mijloacele de expresie ca și manifestările care le conțin constituie entități semnificative, interdependente. Au trecut ani mulți, dar experimentul din Maramureș nu și-a pierdut nici astăzi viabilitatea.

Tehnica interviurilor, crucială în cercetarea de teren, am descoperit-o în 1976 când, împreună cu profesorul Pop, am „mers după căluș” însoțind pe Gail Kligman (SUA) care, la acea vreme, își pregătea teza de doctorat. Modul simplu, calm, dar plin de curiozitate în care puneă întrebările, faptul că totdeauna găsea punctele nevralgice și contradicțiile din răspunsuri transformau *informatorul* într-un interlocutor interesat și activ.

Trebuie să amintesc generozitatea și interesul pe care profesorul Pop le arăta specialiștilor străini și studenților care au făcut cercetări sau au scris lucrări de doctorat folosind atât incitantele contradicții ale satului românesc din perioada comunistă, cât și competența colegilor autohtoni. Colaborarea cu specialiști formați în universitățile vestice ne-a prilejuit și nouă, celor de la Institut, confruntarea cu noi perspective teoretice (în mod special cea antropologică), înlesnind accesul la informații și publicații greu de procurat. Trebuie menționat însă și reversul medaliei, și anume faptul că nu de puține ori românii erau folosiți doar ca sursă de informație brută, competența lor profesională fiind „pusă între paranteze”.

Nu am fost studenta profesorului Mihai Pop și nu am asistat la cursurile lui. Se spunea că nu era un mare orator, dar că avea darul să capteze interesul publicului prin originalitatea ideilor și prin noutatea punctelor de vedere chiar și atunci când se refereau la o realitate bine cunoscută.

Am avut însă prilejul să aflu din sursă directă imaginea pe care studenții străini au avut-o despre Mihai Pop ca „visiting professor” la Universitatea California din Berkeley. Ajungând acolo în 1974 (la puțin timp după profesorul Pop) mi s-a propus să țin două prelegeri deschise. Neavând nimic pregătit mă informez cum să-mi „croiesc” expunerile pentru a nu contraria „așteptările localnicilor”. Iată răspunsul (reprodus din memorie): „Nu-ți fie teamă, studenții sunt obișnuiți cu engleza vorbită de străini, totul este să le transmiți cât mai multe informații pe minut, interesează conținutul nu forma prezentării. Să nu te sperii dacă, pe parcurs, vei fi întreruptă: răspunzi și mergi mai departe. Reușita o poți măsura la sfârșit prin numărul întrebărilor și durata discuțiilor. Iar dacă ele se prelungesc afară pe scări, cum s-a întâmplat cu profesorul Pop, să știi că succesul era garantat!” Am răsuflat ușurată și n-am uitat niciodată acest sfat care mi-a fost de mare folos.

La Berkeley mulți mi-au povestit încântați de capacitatea profesorului de a capta interesul audienței într-un mod degajat, non-profesoral, aproape colocvial. Se plimba printre studenți învârtind ochelarii într-o mână și folosind cu dezinvoltură - atunci când engleza îl trăda - termeni luați din franceză, germană sau din orice altă limbă.

Aș dori să închei - fiind vorba de sfaturi - cu un adevăr care m-a marcat și pe care profesorul Mihai Pop mi l-a spus simplu într-una din conversațiile din biroul directorial: „Numai un om sigur pe el și pe ce știe poate avea tăria să recunoască că nu știe niciodată destul și că are mereu de învățat de la alții. Că fără curiozitate și mobilitate de spirit viața

poate deveni total neinteresantă.”

Epilog:

În ultima noastră întâlnire „tinerețea fără bătrânețe” a profesorului dispăruse, rămăsesse doar „moșul”, obosit, care părea că își încheiase socotelile cu lumea exterioară. La încercarea mea timidă de a-i stârni interesul povestindu-i de un baladist timocean pe care îl înregistrasem de curând, mi-a spus cu glas stins, dar cu tonul unui înțelept, ușor cinic: „Anca dragă, folclorul nu mai există!”. Și încă odată m-a surprins mobilitatea și tinerețea spirituală a „Moșului”. Într-adevăr, folclorul - așa cum îl studiaserăm noi ani de zile - încetase să mai existe. Și constatarea mi-a părut ca un îndemn de a porni pe alte drumuri pentru a-l găsi.

Rezumat

Mihai Pop a pus bazele și a impus pe plan internațional (în cea de-a doua jumătate a secolului XX) „școala folcloristică românească”. Articolul construiește un portret al directorului, profesorului și cercetătorului de teren Mihai Pop, subliniind tactul, generozitatea și curiozitatea științifică a „Moșului” Pop.

Abstract

Mihai Pop set the bases of the „Romanian folklore studies school” and made it known at international level in the second half of the 20th century. The article outlines a portrait of the Institute director, professor and field researcher Mihai Pop, stressing his diplomacy, generosity and scientific curiosity.